

KERBELÂ'DAN ÖNCE HZ. HÜSEYİN'İ DOĞRU ANLAMAK

Mustafa ÖZKAN*

ÖZET

Kerbelâ hadisesi temelde dinî, siyasî ve kabilevî sebeplerin etkili olduğu bir iktidar mücadelesinin sonucudur. İslâm Tarihinde önemli gelişmelere neden olan ve hâlâ etkisi süren Kerbelâ olayının merkezinde şüphesiz Hz. Hüseyin bulunmaktadır. Hz. Hüseyin ise çok anılan ancak genelde kanaatimizce doğru anlaşılmayan bir şahsiyettir. Bugün İslâm Dünyası'nda kendilerini Hz. Hüseyin'in tek temsilcisi olarak gören, Hz. Hüseyin üzerinden başkasını ötekileştiren ve onun mesajını anlama yerine, Kerbelâ anmalarını kendilerine işkence merasimine çeviren dinî-siyasî yapıların bulunması, Hz. Hüseyin'in doğru olarak anlaşılmadığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu makalede, genel yaşantısının yanı sıra, Hz. Hüseyin'in önemli gelişmeler karşısındaki söz ve davranışları dikkate alınarak, onun dinî-siyasî fikirleri tespit edilmeye çalışılmakta ve bu tespitler ışığında onun Kerbelâ isyanına neden teşebbüs ettiği üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin b. Ali, Yezîd b. Muâviye, Kerbelâ, İktidar, Biat.

BEFORE KARBALA HUSSEIN TRUE UNDERSTANDING

ABSTRACT

Karbala incident is basically religious, political and tribal reasons, to be effective is the result of a political struggle. Significant developments on the Islamic History cause and effect is still ongoing as of course the center of Karbala incident there Hussein. Hussein is a very known but often misunderstood figure correctly. Today in the World of Islam there are religious-political groups who accept themselves as the only representative of the Hussein, externalize the another on Hussein and instead of understanding his message of Hussain, turn into Karbala ceremony for their tortured can be considered as an indicator of the incomprehensibility Hussein. In this article, as well as the general life of the Hussein, taking into account the important developments across the speech and behavior, he tries to determine the religious-political ideas and his cause in the light of these findings focuses on the attempted rebellion in Karbala.

Key Words: Hussein b. Ali, Yazid b. Muawiyah, Karbala, Power, Obeisance.

* Yrd. Doç. Dr. Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Giriş

Hız. Hüseyin, Müslümanların târihinde kuşkusuz önemli bir şahsiyettir. O, her şeyden önce Hz. Peygamber'i görmüş, onun sevgisi ve duasına mazhar olmuş, Cemel ve Siffin gibi iç çatışmalara tanık olmuş tarihî bir kişiliktir. Konumuz açısından ise Hz. Hüseyin'in önemi, onun dinî ve siyasî gerekçelerle Emevî iktidarına karşı isyan etmiş, söz konusu isyan nedeniyle öldürülmüş ve zikredilen ölümün etkilerinin günümüze kadar sürmüş olmasıdır.

Hız. Hüseyin'in Kerbelâ'da öldürülmesi, uzun ve kısa vadede önemli gelişmelere sebep olmuştur. Kısa vadede, Emevî yönetimine karşı gayrı memnunların sayısının hızla artmasına, bu çerçevede Mekke-Medine gibi şehirlerde çok sayıda isyanın çıkmasına ve Emevî yönetimine son verecek olan Abbasî hareketinin güçlenmesine sebep olmuştur. Hız. Hüseyin'in merkezinde bulunduğu Kerbelâ hadisesinin uzun vadedeki etkisi ise Şii düşüncenin güçlenmesine ve bu düşünceye yakın birçok dinî-siyasî mezhebin ortaya çıkışına kaynaklık etmiş olmasıdır.

Günümüzde, Hız. Hüseyin'i seven ve kendilerini adeta onun temsilcisi olarak görenlerin söz ve davranışlarına -en azından Kerbelâ anmaları örneğine- baktığımızda şunları söyleyebiliriz: Hız. Hüseyin, sadece anılmaktadır. Onun anlaşılmasına dönük bir çaba ya da niyet henüz gözükmemektedir. Hız. Hüseyin'i anma, onu anlamanın önüne geçmiştir. Böyle olunca, Hız. Hüseyin üzerinden başkasının ötekileştirilmesi, Kerbelâ anmalarının insanların kendilerine eziyet merasimlerine dönüşmesi, kısacası Kerbelâ

ile ilgili bir bilgi kirliliğinin yaşanması ve birtakım yanlış uygulamaların devamı kaçınılmaz oluyor. Oysa ki öncelikli olarak yapılması gereken, Hz. Hüseyin'i anmaktan anlamaya geçmektir. Başka bir ifadeyle Hz. Hüseyin anılmayı değil, anlaşılmayı ve örnek alınmayı beklemektedir. Bu çerçevede, Hz. Hüseyin'in dinî-siyasî görüşlerini, Yezîd b. Muâviye'ye hangi gerekçelerle biat etmediğini ve tüm uyarılara rağmen onun neden Kûfe'ye gittiğini anlamadan Kerbelâ hadisesini sağlıklı bir şekilde anlamak, zikredilen olaydan doğru dersler çıkarmak mümkün görünmemektedir.

Müslümanların tarihinde Hz. Hüseyin önemli bir şahsiyet olmasına rağmen, kanaatimizce, onun kişiliği ve fikirlerini doyurucu bir şekilde anlatan derli toplu müstakil herhangi bir çalışma da yapılmamıştır. Bu konuda yapılan çalışmaların merkezinde spesifik olarak Kerbelâ hadisesi vardır. Halbuki Hz. Hüseyin'in öldürüldüğü Kerbelâ hadisesi bir sonuçtur. Kerbelâ'nın öznesini ve sebeplerini sağlıklı bir şekilde irdelemeden, Kerbelâ'yı doğru okumanın mümkün olmadığını görmekteyiz. Günümüzde bazı insanların tarihî bir olay olan Kerbelâ'yı tarih üstü görme/gösterme çabaları, Kerbelâ üzerinden başkalarını ötekileştirmeleri, tema olarak şiddeti içeren mersiyeleler okumaları ve kendileri için işkence merasimlerine dönüşen anma etkinliklerine ağırlık vermeleri bu çerçevede değerlendirilebilir.

Biz bu makalede Hz. Hüseyin'in kişiliği ve fikirleri üzerinde duracağız. Akabinde ise, onun şahsiyeti ve fikirlerine ilişkin yaptığımız tespitlerden yola çıkarak, Hz. Hüseyin'in neden Kerbelâ isyanına teşebbüs ettiğini tartışacağız. Amacımız, Hz. Hüseyin'in doğru anlaşılmasına katkıda bulunmaktır. Bunu yaparken de ana hatlarıyla şöyle bir yöntem takip edeceğiz: Öncelikle, Hz. Hüseyin'in hayatı hakkında özet bilgiler sunacağız. Daha sonra aşağıdaki dört sorunun cevabını bulmaya ve bu cevaplar ışığında, mezkûr şahsiyetin fikrî yapısını/mesajını tespit etmeye çalışacağız: 1) Hz. Hüseyin, hicretin 41. yılında hilâfetin Muâviye b. Ebî Süfyan'a devrini nasıl karşılamıştır? 2) Hz. Hüseyin, Muâviye'nin 20 yıllık iktidarı döneminde ne gibi faaliyetlerde bulunmuştur? 3) Hz. Hüseyin'in, Yezîd b. Muâviye'ye biat etmek istemeyişinin ve daha sonra Kûfe'ye gitmesinin sebebi ne idi? 4) Bugün İslâm Dünyası'nın muhtelif yerlerinde Kerbelâ ile ilgili yapılan anma etkinlikleri/programları, Hz. Hüseyin'in fikirleri ve Kerbelâ'nın mesajıyla ne kadar örtüşmektedir?

A) Hz. Hüseyin Hakkında Genel Bilgiler

Hz. Hüseyin, Hz. Muhammed'in kızı Fâtımatu'z-Zehra'dan doğan torunudur.¹ O, Medine'de hicretin 4. yılında dünyaya gelmiştir.² Hz. Hüseyin doğunca Resûlullah onun kulağına ezan okumuş³ ve ona Hüseyin ismini bizzat kendisi vermiştir.⁴ Hz. Peygamber tarafından çok sevildiği rivâyet edilen Hz. Hüseyin,⁵ Resûlullah'dan hadis de nakletmiştir.⁶ O, İslâm siyasi ve düşünce tarihinde çok önemli birtakım gelişmeleri de beraberinde getirmiş olan Hz. Osman'ın öldürülmesi olayı, Cemel ve Siffin çatışmalarının yanı sıra, hilâfetin Muâviye b. Ebî Süfyân'a devri gibi tarihi hadiselerle de şahid olmuştur. Müslümanların tarihinde önemli bir konumu bulunan Hz. Hüseyin,⁷ hicrî 61 yılının Muharrem ayında Emevî ordusu tarafından -çok sayıdaki akrabası ile birlikte- Kerbelâ'da öldürülmüştür.⁸

B) Kerbelâ Çatışmasına Kadar Hz. Hüseyin

1) Hilâfetin Muâviye'ye Devri Karşısında Hz. Hüseyin

İlk iki halife (Hz. Ebû Bekir - Hz. Ömer) döneminde, Hz. Hüseyin'in kayda değer siyasi - sosyal herhangi bir etkinliği olmamıştır.⁹ Belki de bunda, onun yaşının küçük oluşu ve zikredilen dönemin genel olarak sakin geçmesi etkili olmuştur. Hz. Osman dönemine gelindiğinde, onun iktidarının son 6 yılında birtakım karışıklıkların yaşandığını ve bu karışıklıkların bir sonucu olarak Hz. Osman'ın öldürüldüğünü görmekteyiz. Hz. Osman öldürülmeden

- 1 İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed (ö. 463/1071), *el-İstiâb fî Marifeti'l-Ashâb*, Beyrut, 2006, s. 221; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail (ö. 746/1345) *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, Beyrut, 1978, VIII, s. 149.
- 2 İbn Abdilberr, s. 221; İbnü'l-Esîr, İzzuddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed (ö. 630/1232) *Üsdu'l-Gâbe fî Marifeti's-Sahâbe*, I-VIII, Beyrut, 2008, II, s. 24; İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448; *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, Lübnan, 2004, s. 277.
- 3 İbnü'l-Esîr, *Üsdu'l-Gâbe*, II, s. 24.
- 4 Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Câbir, (ö. 279/892), *Ensâbu'l-Eşraf*, I-XIII, Beyrut, 1996, III, s. 361; İbn Abdilberr, s. 221; İbnü'l-Esîr, *Üsdu'l-Gâbe*, II, s. 24.
- 5 Belâzurî, III, s. 359; İbnü'l-Esîr, *Üsdu'l-Gâbe*, II, s. 24; Zehebi, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö. 748/1374), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Lübnan, 2004, I-III, I, s. 1484.
- 6 İbn Hacer, s. 277.
- 7 İbn Hacer, s. 227.
- 8 İbn Abdilberr, s. 221; İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdulah b. Müslim (ö. 276/889), *el-Medârif*, , Beyrut, 1970, s. 93; İbn Abdirabbih, Ahmed b. Muhammed (ö. 327/939), *el-İkdu'l-Ferîd*, I-VI, Beyrut, 1965, IV, s. 380-381; İbn Kesîr, VIII, s. 149.
- 9 Ateş, Ahmet, "Hüseyin b. Ali" *İA* (MEB), İstanbul, 1948, IV, s. 635.

önce onun evi isyancılar tarafından muhasara altına alınmıştır. Söz konusu muhasara döneminde, Hz. Ali'nin isteği üzerine Hz. Hüseyin, Hz. Osman'ın evine su taşıma ve bir süre bu evi koruma görevinde bulunmuştur. Hz. Ali döneminde ise Müslümanlar arasında Cemel ve Sıffin çatışmaları yaşanmıştır. Zikredilen iki çatışmada da Hz. Hüseyin, Hz. Ali'nin safında yer almıştır.¹⁰ Hz. Hüseyin, Hz. Ali vefat ettikten sonra ise Emevî karşıtlığını sürdürmüş ve bunun bir sonucu olarak, Hz. Ali'nin misyonunu sürdüren ve çok sayıda Müslümanın biat ettiği Hz. Hasan'a biat etmek sûretiyle onun yanında yer almıştır.

Kaynaklarımızda detaylı olarak anlatıldığı gibi, Hz. Ali vefat edince onun taraftarları, Hz. Hasan'a biat etmişlerdir. Ancak Hz. Hasan birkaç ay halifelik yaptıktan sonra iktidarı şu şartlarla Muâviye b. Ebî Süfyan'a devretmiştir: Küfe Beytü'l-Mal'inden bir miktar paranın kendisine (Hasan'a) verilmesi,¹¹ Hz. Ali ve taraftarlarının cuma günleri camilerde kötülenmemesi¹² ve Fars bölgesindeki Dar-ı Becid denen yerin haracının (Hasan'a) bağışlanması.¹³

Bilindiği üzere Hz. Hasan, daha önce Hz. Ali taraftarlarının biatını almış,¹⁴ hilâfetin Muâviye'nin hakkı olmadığı şeklindeki tezi ısrarla savunmuş¹⁵ ve hatta bu amaç için Muâviye'yle savaşmaya karar vermişti.¹⁶ Ancak o, beklenmedik bir anda Muâviye'ye barış teklif etmiş,¹⁷ akabinde ise ona biat etmiştir.¹⁸ Taraftarlarının “Bunu neden yaptın?” sorusuna¹⁹ Hz. Hasan, “kendisinin savaşmayı ve Müslüman kanını dökmeyi istemediğini,”²⁰

10 İbn Kesir, VIII, s. 150.

11 Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir (ö. 310/922), *Târîhu't-Taberî*, I-XI, Kahire, 1119, V, s. 159; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, s. 203.

12 Ebû'l-Fidâ, İmâmu'ddin İsmail (ö. 732/1331), *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, I-II, Beyrut, 1997, I, s. 254.

13 Ebû'l-Fidâ, I, s. 254; *İbnu'l-Verdi* (ö. 769/1348), *Tarih*, I-II, ?, 1285, I, s. 166; Lammens, “Hasan”, *İA* (MEB), İstanbul, 1948, V, s. 305.

14 Halife b. Hayyât (ö. 240/854) *Târîhu Halife b. Hayyât*, Riyad, 1985, s. 199.

15 İbn Kuteybe, *el-Meârif*, s. 92; İbn Asem, Ebû Muhammed Ahmed (ö. 314/926), *el-Fütüh*, I-VIII, Beyrut, 1986, III-IV, s. 286-287; İsfahâni, Ebû'l-Ferec Ali b. Hüseyin (ö. 356/967), *Mekâtîlu't-Tâlibiyyîn*, Kahire, 1946, s. 56.

16 İbn Kuteybe, *el-Meârif*, s. 92; Ebû'l-Fidâ, I, s. 254.

17 İbn Kuteybe, *el-Meârif*, s. 92; Ebû'l-Fidâ, I, s. 254.

18 Zühri, Muhammed b. Müslim (ö. 124/742), *el-Meğâzi'n-Nebeviyye*, Dimeşk, 1980, s. 157; İbn Kuteybe, *el-Meârif*, s. 92; Diyarbekri, Hüseyin b. Muhammed el-Hasan (ö. 990/1582), *Târîhu'l-Hamis fî Ahvâli Enfesi Neftis*, I-II, ?, 1302, II, s. 324.

19 İbn Asem, III-IV, s. 297; İbn Ebi'l Hadid, Abdülhamid Hibetullah b. Muhammed (ö. 665/1257), *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, I-IV, Kahire, thz., IV, s. 6; Ebû'l-Fidâ, I, s. 254; İbn Kesir, VIII, s. 18-19.

20 Makdisî, Mutahhar b. Tâhir (ö. 355/964) *el-Bed' ve't-Târik*, I-VII, Beyrut, 1899, V, s. 238.

zamanında Hz. Peygamber'in 'kendisini (Hz. Hasan'ı) Müslümanların arasını düzelterek kişi olarak vasıflandırdığını²¹ ve kendisinden sonra Emevîler'in hilâfete geleceğini' belirttiğini söylemiştir.²²

Kişiliği savaşıma müsait olmayan, özellikle Kûfelilerden oluşan taraftarlarına güvenmeyen ve muhtemelen Muâviye ile baş edemeyeceğini anlayan Hasan b. Ali, hicrî 41 yılında bazı taraftarlarının muhalefetine rağmen, hilâfeti Muâviye'ye devretmiş ve ardından da Medîne'ye gidip oraya yerleşmiştir.

Hız. Hüseyin, iktidarın Muâviye b. Ebî Süfyan'a teslim edilmesini tasvip etmemiş ve buna şiddetle karşı çıkmıştır.²³ Ancak daha sonra, Hz. Hasan'ın uzun süren ikna çabaları neticesinde Hz. Hüseyin istemeyerek de olsa Muâviye b. Ebî Süfyan'a biat etmiştir.²⁴ Görüldüğü gibi Hz. Hüseyin'in Muâviye'ye biatı, Hz. Hasan'ın devreye girmesiyle gerçekleşmiştir. Rivâyete göre iktidar devrine karşı çıkmak isteyen Hz. Hüseyin'e, Hz. Hasan şöyle demiştir: "Yemin olsun ki seni bir eve kapatmak isterdim ki, Şamlılarla bu işi (hilâfeti teslim etme) hallettikten sonra seni bırakayım."²⁵ Sonuçta Hz. Hüseyin, Muaviye'ye biat etmiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken, Hz. Hüseyin'in, iktidarın Muâviye'ye verilmesini ilke olarak doğru bulmamış ve buna karşı çıkmış olmasıdır. Bir anlamda o, mevcut şartları dikkate alarak gönülsüz bir şekilde Muâviye'ye biat etmek durumunda kalmıştır.

Hız. Hüseyin'in Muaviye'ye biat etmek istemeyişinin kanaatimizce iki önemli sebebi vardı: Birincisi, Hz. Hüseyin'in, iktidarın Muâviye'ye teslim edilmesini, hilâfet için Muâviye ile mücadele eden ancak öldürülen babası Hz. Ali'nin hatırasıyla bağdaştırmaması; ikincisi ise Hz. Hüseyin'in Muâviye'yi hilâfete layık görmemiş olmasıdır.

21 Buhârî, Ebû Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğire (ö. 256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, İstanbul, 1992, Fiten/20; Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as (ö. 275/888), *Sünen*, I-V, İstanbul, 1992, Sünnet/12; Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre (ö. 279/892), *Sünen*, İstanbul, 1992, Menâkıb/30; İbn Kesir, VIII, s. 17.

22 Tirmizî, Fiten/48; İbn A'sem, III-IV, s. 297; *İbn Ebi'l-Hadîd*, IV, s. 6; Ebû'l-Fidâ, I, s. 256; İbnü'l-Verdî, I, s. 166-167.

23 Belâzuri, III, s. 363; İbn A'sem, III-IV, s. 291; Makdisî, V, 236; İbn Kesir, VIII, s. 150.

24 Belâzuri, III, s. 363; Dineveri, Ebû Hanîfe (ö. 282/895), *Ahbârü't-Tivâl*, Beyrut, thz., s. 204; Taberî, V, s. 160; İbn A'sem, III-IV, s. 291; Makdisî, V, s. 235-236; Fıglalı, E. Ruhi, "Hüseyin", *DİA*, İstanbul, 1998, XVIII, s. 518.

25 İbn Kesir, VIII, s. 150.

Hz. Hüseyin'in gerek Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali'nin safında yer almış olması, gerek Hz. Ali'nin vefatından sonra Muâviye karşıtı olan Hz. Hasan'a biat etmesi ve gerekse daha sonra hilafetin Muâviye'ye verilmesini eleştirmesi, onun siyasî görüş olarak Emevî iktidarı karşıtı olduğu anlamına gelmektedir. Ancak o, muhtemelen mevcut siyasî-sosyal güç dengelerini dikkate alarak ve biraz da ağabeyi olan Hasan'ın baskıları sonucunda, dönemin çoğu Müslümanın yaptığı gibi o da Muâviye'ye biat etmiştir. Başka bir ifadeyle Hz. Hüseyin ve onun gibi düşünenler, bir anlamda Muâviye'ye teslim olmak durumunda kalmış ve ona isteksiz bir şekilde biat etmişlerdir.

2) Muâviye İktidarı Döneminde Hz. Hüseyin

Hz. Hüseyin, Muâviye iktidarının ilk 15 yılı içerisinde özellikle Kûfelilerin yoğun tahriklerine rağmen, yönetim karşıtı sayılabilecek herhangi bir faaliyet içerisinde bulunmamıştır.²⁶ Bunda da şu önemli dört faktör etkili olmuş olabilir diye düşünüyoruz: Birincisi, Muâviye'nin Hz. Hüseyin'e oldukça iyi davranması ve ona sık sık ikramda bulunması;²⁷ ikincisi, olup bitenleri büyük bir dikkatle izleyen Muâviye'nin, Hüseyin b. Ali'yi Kûfelilerin tahriklerine karşı zaman zaman uyarıp, Hz. Hüseyin'in liderliğinde ortaya çıkabilecek muhalif bir gücün oluşmasına fırsat vermemesi;²⁸ üçüncüsü, Hz. Hüseyin'in Muâviye'ye yaptığı biata bağlı kalma gereğini duymuş olması; dördüncüsü ise, mevcut siyasal-sosyal dengelerin farkında olan Hz. Hüseyin'in, iktidar karşıtı siyasal bir hareketin ya da isyanın başarı şansını görmemiş olması...

Muâviye'nin iktidarı döneminde, yönetim ile Hz. Hüseyin arasında herhangi bir çatışma yaşanmamışsa da, Hz. Hüseyin ile Muâviye arasında samimiyete dayalı bir ilişkiden bahsetmek de pek mümkün değildir. Hz. Hüseyin ile dönemin siyasal erki arasında asıl ihtilafın yaşanması, tüm çabalara rağmen Hüseyin'in Muaviye'nin oğlu olan Yezîd'e biat etmeyi reddet-

26 Belâzuri, III, s. 367-368; İbn Habib, Muhammed (ö. 245/859), *Kitâbu'l-Muhabber*, Haydarabad, 1942, s. 1361; Dineveri, s. 205; Fıglalı, XVIII, s. 518.

27 Belâzuri, III, s. 367-368; İbn Kesir, VIII, s. 150.

28 Belâzuri, III, s. 367-368; Fıglalı, XVIII, s. 518.

mesiyle kendini göstermiştir. Hz. Hüseyin, Muâviye'nin belki de en önemli projelerinden biri olan Yezîd'i hilafete getirme isteğine karşı, Yezîd'e biat etmemek sûretiyle muhalif bir duruş ortaya koymuştur. Bu gelişme ise, hicrî 56 yılında olmuştur.²⁹ Kısacası Hz. Hüseyin, Muâviye yaşadığı sürece tüm baskılara rağmen Yezîd'e biat etmemiştir. Hüseyin'in Yezîd'e biat etmemesi ise, o dönemin şartlarına göre önemli bir başkaldırı ya da iktidar karşıtı tavır olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla Muâviye döneminde iktidar ile Hz. Hüseyin arasındaki en ciddi problem, başka bir ifade ile mezkûr dönemde yönetim ile Hz. Hüseyin'i karşı karşıya getiren en önemli gelişme ya da sebep, Hz. Hüseyin'in Yezîd'e biat ememiş olmasıdır diyebiliriz.

Hz. Hüseyin'in tüm baskılara rağmen Yezîd'e biat etmek istemeyişinin kanaatimizce üç önemli nedeni vardı: Birincisi, Hz. Hüseyin'in, Muâviye'nin ikame etmeye çalıştığı ancak İslâm'ın yönetim anlayışı ve Dört Halife Dönemi uygulamalarıyla örtüşmeyen veliahtlık/saltanat sistemine karşı oluşu; ikincisi, düşünce, söz ve fiilleriyle hilafet makamına uygun olmadığına inandığı bir kişilik olan Yezîd'e biat etmek istemeyiş;³⁰ üçüncüsü ise, onun Yezîd'e biat etmeyi kendi misyonuyla bağdaştırmaması ve topluma kötü örnek olmak istemeyişidir.

Hz. Hüseyin'in Yezîd b. Muâviye'ye biat etmemiş olmasını dikkate alarak, bu durumu, Hz. Hüseyin'in kişiliği ve düşüncesi açısından şu şekilde yorumlamak mümkündür: Birincisi, Hz. Hüseyin sorumluluk sahibi bir insan olarak, düşüncesi ve yaşantısının yanı sıra iktidara getiriliş tarzını tasvip etmediği idareciye (Yezîd b. Muâviye'ye) biat etmemiştir. O, bu tercihiyle hem kendisi ve bal altına girmek istememiş hem de kendisini seven ve örnek alanlara iyi bir örnek olmaya çalışmıştır. İkincisi ise; Basra, Kûfe, Mekke ve Medine gibi önemli merkezlerin Yezîd'e -korkuyla da olsa- biat ettiği ve biat etmeyenlere karşı her türlü baskıya başvurulduğu bir dönemde, Hz. Hüseyin Yezîd'e biat etmeme cesaretini gösterebilmiştir. Aslında Hz. Hüseyin'in bu duruşu -zikredilen dönemin şartlarına göre- iktidara kar-

29 Ateş, IV, s. 635; Fiğlalı, XIII, s. 520; Demircan, Adnan, *İslâm Tarihinin İlk Asrında İktidar Mücadelesi*, İstanbul, 1996, s. 160.

30 Algül, Hüseyin, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ*, "Hz. Hüseyin'in Maruz Kaldığı Faciada Yezîd'in Sorumluluğu", I-III, Sivas, 2010, s. 233; Ayrıca Yezîd'in kişilik özellikleri için bkz: Kılıç, Ünal, *Tartışmaların Odağındaki Halife Yezîd b. Muâviye*, İstanbul, 2001, s. 396 vd.

şı isyan bayrağı çekme anlamına gelmekteydi. Dolayısıyla Hz. Hüseyin'in Yezîd'e biat etmeyişi, Hz. Hüseyin'in "emri bi'l ma'rûf nehî ani'l-münker" ilkesi çerçevesinde hareket ettiği ve bu ilkedен ayrılmadığı şeklinde yorumlamak mümkündür. Sonuç olarak Hz. Hüseyin, getirilmek istenen din dışı bir sistemin yanı sıra, toplumu yönetmeye layık olmayan birisine biat eme talebine ve bu çerçevede kendisinin istismar edilmeye çalışılmasına İslamî duyarlılığı sebebiyle karşı çıkmış ve bu konuda bedel ödemiştir diyebiliriz.

3) Hz. Hüseyin'in Yezîd B. Muâviye'ye Biat Etmeyişi ve Kûfe'ye Gidiş Nedenleri

Emevî Devletini kuran, şekillendiren ve bu devletin temel dinî-siyasî ilkelerini belirleyen Muâviye b. Ebî Süfyan, hicrî 60 yılında vefat etmiştir. Muâviye'den sonra, onun oğlu Yezîd iktidara gelmiştir. Yezîd b. Muâviye ise iktidara gelir gelmez ilk iş olarak, kendisine biat etmeyen bazı Medînelilerin biatlarını almaya çalışmıştır.³¹ Bu amaçla Medine valisi olan Velîd b. Utbe'ye bir mektup göndermiştir. Söz konusu mektupta, Abdullah b. Zübeyr'in yanı sıra, Hüseyin b. Ali'den zorla da olsa biat almasını istemiştir. Vali, emir üzerine Hz. Hüseyin'i makamına çağırması ve halifenin biat isteğine ilişkin mektubu ona okumuştur. Hz. Hüseyin ise bu durum karşısında herhangi bir yorum yapmadan evine dönmüş ve bazı akrabalarını da yanına alarak geceleyin Mekke'ye gitmiştir.³² Zira Hz. Hüseyin, Medine'de kalması halinde zorla da olsa kendisinden biat alınacağını, biat etmemesi halinde ise öldürüleceğini düşünmüştür.³³

Mekke'ye varan Hz. Hüseyin, Yezîd tarafından yine takip edileceğini ve dolayısıyla birtakım sıkıntılarla karşılaşmasının kaçınılmaz olduğunu düşünerek, Mekke'den Kûfe'ye gitmeye karar vermiştir. Kısacası Hz. Hüseyin'in Medine'den Mekke'ye, gitmesine neden olan asıl sebep, yöneti-

31 Varol, M. Bahaüddin, *Siyasallaşma Sürecinde Ehl-i Beyt*, Konya, 2004, s. 136.

32 İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, I-II, 3, 1909, s. 206-207; Dineverî, s. 210-211; Ya'kûbî, Ebû Yakûb b. Cafer b. Vehb (ö. 297/897), *Târîh*, I-III, Necef, 1358, II, s. 215; Taberî, V, s. 338-340; İbn Asem, V-VI, s. 13-18; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I-LX, Mısır, 1348, III, s. 264; İbn Kesir, VIII, s. 147-148.

33 Belâzurî, V, s. 317; Dineverî, s. 211-212; Taberî, V, s. 338-340; İbn Abdırabbih, IV, s. 376; Makdisî, V, s. 8-9; İbn Arabî, Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Endelûsî (ö. 543/1148), *el-Avâsım mine'l-Kavâsım*, Beyrut, thz, s. 229.

min Hz. Hüseyin'i biate zorlaması şeklindeki baskısı ve Hz. Hüseyin'in buna direnmesi olmuştur diyebiliriz.³⁴ Dolayısıyla bu dönemde Hz. Hüseyin, Yezîd'e biat etmekle ölüm arasında tercih yapmaya zorlanmıştır.

Hz. Hüseyin'nin Mekke'den Kûfe'ye gitmesinin nedeni ise şüphesiz dinî-siyâsî idi. Zira o, mevcut yönetimi haramı helâl, helâli haram sayan, feylerin dağıtımı konusunda âdil davranmayan, fesadı yayan ve hadleri uygulamayan din dışı bir yapı olarak nitelendirmiş ve Emevî yönetimini açıkça eleştirmiştir.³⁵ Hz. Hüseyin mevcut siyasal yapıyı eleştirmekle kalmamış, o, söz konusu yönetime karşı mücadele için de Basra ve Kûfe şehirlerine kendisini desteklemeleri için mektuplar göndermiştir. Hz. Hüseyin gönderdiği mektuplarda öncelikle kendisine biat edilmesini istemiştir. O, gönderdiği mektuplarda; Kur'ân ve Sünnet'e dayalı bir yönetim kurmak istediğini,³⁶ Ehl-i Beyt mensubu olarak kendisinin hilâfete daha lâyık olduğunu³⁷ ve zulmü esas alan kişi ve kişilere karşı (ki dönemin yöneticilerini kastediyor) sözlü-filî mücadele etmenin dinî bir gereklilik/sorumluluk olduğunu açıkça belirtmiştir.³⁸ Dolayısıyla Hz. Hüseyin, mektuplarında, Müslüman toplumdaki kötü gidişata işaret etmiş, bunun müsebbibi olarak Emevî yönetimini göstermiş ve bu durumun önüne geçmek için halktan destek istemiştir.

Abdullah b. Abbâs,³⁹ Abdullah b. Ömer,⁴⁰ Abdullah b. Mutî,⁴¹ Abdullah b. Ca'fer,⁴² Muhammed b. Hanefiyye,⁴³ Ömer b. Abdurrahman b. Harris b. Hişâm,⁴⁴ Mücemma' b. Ubeydullah el-Âizî⁴⁵ ve şair Ferezdak⁴⁶ gibi şahıslar, Kûfe'ye gitmemesi için Hz. Hüseyin'i uyarılmışlardır. Ancak o,

34 İbn A'sem, V-VI, s. 72-91; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, s. 276; 71-72; Ağrakça, Ahmet, *Emeviler Döneminde Kıyamlar*, İstanbul, 1994, s. 69; Kılıç, Ünal, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ*, I-III, "Kerbelâ Vakası", Sivas, 2010, I, s. 22.

35 Taberî, V, s. 403; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III, s. 280.

36 Taberî, V, s. 357.

37 Taberî, V, s. 402; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III, s. 280; İbn Kesir, VIII, s. 157-158; Apak, Âdem, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, I-III, İstanbul, 2008, III, 85.

38 Taberî, V, s. 403; İbn A'sem, V-VI, s. 91; İbnü'l-Esir, III, s. 280.

39 İbnü'l-Verdi, I, s. 172; Ebû'l-Fidâ, I, s. 264; İbn Kesir, VIII, s. 163.

40 İbn Kesir, VIII, s. 163.

41 Dineverî, s. 227; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III, s. 266.

42 İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III, s. 277.

43 İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III, s. 264-265.

44 İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III, s. 275.

45 İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III, s. 281.

46 Halife b. Hayyât, s. 231; Taberî, V, s. 386; İbn Abdirabbih, II, s. 268; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III, s. 276.

söz konusu kararını değiştirmemiş ve Kûfe yolculuğuna başlamıştır. Hz. Hüseyin Kûfe yolunda iken; Kûfelilerin kendisine yaptıkları biatı büyük oranda bozdukları, orada Hz. Hüseyin için biat almaya çalışan ve Müslîm b. Akîl'in Emevî idaresi tarafından öldürüldüğü⁴⁷ ve yolda kendisini kalabalık bir ordunun beklediği şeklindeki haberleri öğrenmesine rağmen,⁴⁸ zikredilen teşebbüsünden vazgeçmemiştir.

Kerbela hadisesi sürecinde siyasi - sosyal bütün şartların Hz. Hüseyin'in aleyhinde olduğu muhakkaktır. En azından bu dönemde Hz. Hüseyin'in iktidarı ele geçirmesinin ya da iktidara karşı galip gelmesinin oldukça zor olduğu görülmektedir. Bu durumu dikkate alan bazı tarihçiler, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ çıkışını zamanlama ve yöntem açısından doğru bulmazlar. Başka bir ifadeyle Hz. Hüseyin'in tedbirsiz davrandığı ve kendisini bile bile tehlikeye attığını düşünürler.⁴⁹

Tüm şartların Hz. Hüseyin'in aleyhinde olduğu bir dönemde onun isyana kalkışmasının doğru olmadığı düşünülebilir. Ancak şunu da düşünmek gerekir diye düşünüyoruz: O dönemde Hz. Hüseyin, Yezîd'e biat etmekle ölüm arasında bir tercihe zorlanmıştır. Öyle görünüyor ki, Hz. Hüseyin biat etmeseydi yine öldürülecekti. Ya da ona her türlü baskı uygulanacaktı. Dolayısıyla Hz. Hüseyin, belki de kendisine yaptırılacak olanı bizzat kendisi yapmak durumunda kalmıştır.

Kanaatimizce uyarılmasına ve kendisini bekleyen belirsizlikleri bilmesine rağmen Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gitmesinin en önemli nedeni, onun İslam Dünyası'nın kötü gidişatını durdurmak ve bunu da Kûfelilerle işbirliği yapıp iktidarı ele geçirmek sûretiyle gerçekleştirmek istemesi olmuştur.⁵⁰ Ayrıca Kûfelilerin Hz. Hüseyin'e çok sayıda davet mektubu göndermeleri,⁵¹

47 Dineverî, s. 227; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VIII, s. 168-169.

48 Taberî, V, s. 389-408.

49 Azimli, Mehmet, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ*, "Hz. Hüseyin İsyasının Gerekçeleri Üzerine Bazı Mülâhazalar", Sivas, 2010, I, 262-268

50 Demircan, s. 245; Uludağ, *İslâm- Siyaset İlişkileri*, İstanbul, thz. s. 104; Yılmaz, Hüseyin, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ*, "Müslümanlar Arasında Ayrılığın Ya da Birlikteliğin Odağında Kerbelâ", III, s. 254-254.

51 İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, s. 206-207; Dineverî, s. 212 vd; İbn Asem, V-VI, s. 31-34; Mes'ûdî, Ebûl-Hasen Ali b. Hüseyin (ö. 346/957), *Murûcu'z-Zeheb ve Meâdinu'l-Cevher*, I-IV, Mısır, 1964, III, s. 64; İbn Abdırabbih, IV, s. 376; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III, s. 267; Ebû'l-Fidâ, I, s. 267; İbn Kesir, VIII, s. 151; İbnu'l-Verdi, I, s. 171; Diyarbekri, II, s. 332; Hamâde, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye ve'l-İdâriyye el-Âidetu li'l-Asri'l- Emevî*, ?, 1997, s. 45.

mektuplarda kendilerinin Hz. Hüseyin'i bir kurtarıcı olarak beklediklerini belirtmeleri⁵² ve Kûfe'de genelde Ehl-i Beyt taraftarlarının oturması⁵³ gibi nedenler de Hz. Hüseyin'in hem hurûca sıcak bakmasında hem de yer olarak Kûfe'yi seçmesinde etkili olmuştur. Ayrıca Hz. Hüseyin'in durum tespiti için Kûfe'ye gönderdiği Müslim b. Akil b. Ebi Talib'in⁵⁴ çalışmaları neticesinde 30 bin civarında insandan Hüseyin için biat alındığı haberinin gelmesi⁵⁵ ve Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gitmesi gerektiğine ilişkin- ancak içeriğini kimseyle paylaşmak istemediği- bir rüya gördüğünü söylemesi de onun bu girişiminin önemli sebeplerindendi.⁵⁶ Aynı şekilde Hz. Hüseyin'in Kûfe'nin yanı sıra Basra'nın ileri gelenlerine de kıyam için davet mektupları göndermesi,⁵⁷ onun iktidarı ele geçirme amacına dönük olarak, güç birliği oluşturma yoluna gitme isteğine işaret etmektedir.

Hicrî 61 yılında Hz. Hüseyin, başında Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın oğlu Ömer'in bulunduğu dört bin kişilik Emevî ordusuyla karşı karşıya gelmiştir.⁵⁸ Bazı rivâyetlere göre Hz. Hüseyin, Ömer b. Sa'd'a Kûfe valisi İbn Ziyâd'a iletmesi için şu seçeneklerden oluşan bir teklif sunmuştur: Kendisinin Hicâz'a geri dönmesi, Yezîd b. Muâviye ile görüşmesi ya da sınır boylarındaki Türklerle cihada gitmesi.⁵⁹ Ukbe b. Seman isimindeki şahıs ise, Hz. Hüseyin'i Mekke'den vefatına kadar takip ettiğini ve böyle bir teklifin Hz. Hüseyin tarafından yapılmadığını belirtmektedir.⁶⁰

Öldürülebileceğini tahmin etmeyen, ancak iktidar tarafından da kesinlikle rahat bırakılmayacağını bilen Hz. Hüseyin'in bahse konu olan teklifi sunması, kanaatimizce mümkün görünmemektedir. Muhtemeldir ki bu haberi, Hz. Hüseyin'in taraftarlarından birisi iktidarı kötü, Hz. Hüseyin'i ise masum göstermek amacıyla uydurmuştur. Neticede hicrî 61 yılının Muhar-

52 İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's- Siyâse*, s. 207-208; Ya'kûbî, II, s. 215-216; Taberî, V, s. 347-352; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III, s. 266; İbn Kesir, VIII, s. 151 vd.

53 Demircan, s. 349-350.

54 Halife b. Hayyât, s. 231; Dineverî, s. 213.

55 Dineverî, s. 224; Taberî, V, s. 348; İbn Abdırabbih, IV, s. 378; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III, s. 272.

56 Taberî, V, s. 416, 453; İbn A'sem, V-VI, s. 109; İbn Kesir, VIII, s. 163-167.

57 Dineverî, s. 214; İbn A'sem, V-VI, s. 42; Ebû'l-Fadl el-Becâvî, *Eyyâmu'l-Arab*, 1940, s. 420.

58 Ya'kûbî, II, s. 216; Taberî, V, s. 389; Mes'ûdî, III, s. 70; Makdisî, V, s. 11-12; İbnu'l-Verdî, I, s. 172.

59 Taberî, V, s. 389; İbn Abdırabbih, IV, s. 379; Makdisî, V, s. 11-12; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, s. 283-284; İbn Kesir, VIII, s. 175; Ebû'l-Fidâ, I, s. 265; İbn Teymiyye, IV, s. 404; Ebû'l-Fidâ, I, s. 265; Suyûtî, s. 207.

60 İbn Kesir, VIII, s. 175.

rem ayının 10'da⁶¹ meydana gelen Kerbelâ olayında Emevî ordusundan 88,⁶² Hüseyin'in akrabalarından ise 70-80⁶³ arasında kişi öldürülmüştür.

Hz. Hüseyin'in öldürülmesine yönelik tepkiler çok sert olmuştur. Söz gelimi, Abdullah b. Abbâs,⁶⁴ Abdullah b. Ömer⁶⁵ İbrahim en-Nehâî,⁶⁶ ve Hasan el-Basrî⁶⁷ gibi dönemin ileri gelen âlimleri Hz. Hüseyin'in öldürülmesine ciddi tepki göstermişlerdir. Kerbelâ hadisesi aynı zamanda Medîne isyanı gibi çok sayıda isyanın çıkmasında,⁶⁸ Ali taraftarları ile Emevîler arasındaki düşmanlığın artmasında⁶⁹ ve Emevî iktidarının yıkılmasında önemli oranda etkili olmuştur.⁷⁰

Hz. Hüseyin'in Yezîd'e biat etmeyişi ve Kûfe'ye gidiş sebepleri bağlamında şu değerlendirmeyi yapmak mümkündür: Hz. Hüseyin'i Kerbelâ isyanına götüren sebep ve sürecin doğru bir şekilde anlaşılması ve yorumlanması için, onun Yezîd hakkında neler düşündüğüne ve Kerbelâ yolculuğuna çıkmadan önce, hurûcuna ilişkin dile getirdiği gerekçelerin yanı sıra, kendi taraftarlarına yaptığı vaatlere bakmak gerekmektedir. Zira Hz. Hüseyin'in Yezîd'e ilişkin düşünceleri ve taraftarlarına gönderdiği davet mektuplarının içeriği, onun zikredilen isyanı başlatmasının asıl sebeplerini ihtiva etmektedir diye düşünüyoruz.

Hz. Hüseyin'in mevcut siyasal yönetimle karşı karşıya gelmesinin ve Kerbelâ isyanına girişmesinin belki de en önemli nedeni, onun Yezîd'e biat etmemesi olmuştur. Çünkü Hz. Hüseyin'e göre Yezîd, sahip olduğu düşünce, yaşantı ve kişilik olarak hilâfete layık biri değildi. Aynı zamanda Yezîd için halktan zorla biat alınması ve onun iktidara getiriliş biçimi de dinî açıdan doğru değildi. Hz. Hüseyin, zikredilen sebeplerle Yezîd'e biat etmeyin-

61 Halîfe b. Hayyât, s. 234-235; Taberî, V, s. 400; İbn Kesîr, VIII, s. 188; Zehebi, *Târihu'l-İslâm ve'l-Vefeyâtü'l-Meşahir-i ve'l-A'lâm*, I-XXII, Beyrut, 1998, IV, s. 5.

62 Taberî, V, s. 455; Mes'ûdi, III, s. 72; İbn Kesîr, VIII, s. 189.

63 Dineverî, s. 239; İbn Kesîr, VIII, s. 189; Diyarbekrî, II, s. 333.

64 Mes'ûdi, III, s. 64-65; İbn A'sem, V-IV, s. 72-73; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III, s. 275-276; Ebû'l-Fidâ, I, s. 264; İbnü'l-Verdî, I, s. 172.

65 Buhârî, *Fedâilu's-Sahâbe*/22; Tirmizî, *Menâkıb*/30.

66 İbn Abdîrabbih, IV, s. 383.

67 Halîfe b. Hayyât, s. 235; İbn Kesîr, VIII, s. 189.

68 Taberî, V, s. 479-480; Hodgson, M. G. S. *İslâm'ın Serüveni*, (çev. Metin Karabaşoğlu), I-II, İstanbul, 1995, I, s. 164; Algül, Hüseyin, *Kerbela*, İstanbul, 2009, s. 173, 216. Demircan, s. 358.

69 Hasan, İbrahim Hasan, *Siyasî, Dinî, Kültürel-Sosyal İslâm Târîhi*, I-IV, (çev. S. Gümüş, İsmail Yiğit), İstanbul, 1985, II, s. 87; Lewis Bernard, *Târîhte Araplar*, (çev. H. Dursun Yıldız), İstanbul, 2000, s. 94.

70 Ahmet Cevdet, *Kısas-ı Enbiya ve Tevârîhi Hulefâ*, I-IV, İstanbul, 1971, II, s. 464; Nevin A, Mustafa, *İslâm Siyasî Düşüncesinde Muhalefet*, (çev. Vecdi Akyüz), İstanbul, 1990, s. 215-216.

ce, bu, onun takip edilmesini ve baskılara maruz kalmasını beraberinde getirmiştir. Söz konusu baskıya dayanamayan Hz. Hüseyin ise, Kûfe'ye gidip taraftarlarıyla birlikte yönetimi ele geçirmeye karar vermiştir.

Hz. Hüseyin, isyan etmeden önce Emevî yönetimini ve icraatlarını açıkça din dışı olarak nitelendirmiş ve eleştirmiştir. Ona göre mevcut iktidar, helâl-haram, adalet ve had uygulaması gibi konularda dine aykırı hareket etmiştir.⁷¹ Hz. Hüseyin'in bu suçlaması ya da iddiası dikkate alındığında, onun din dışı gördüğü bir siyasal yapıyı dinî gerekçelerle eleştirdiği ve ona karşı dinî saiklerle mücadele verdiği söylenebilir. Bu bağlamda diyebiliriz ki, Hz. Hüseyin'in mücadelesi ve bunun bir sonucu olarak Kerbelâ'ya yürüyüşü, yönetimin dine aykırılık teşkil eden yapısı ve icraatlarına karşı bir karşı koyuş idi.

Hz. Hüseyin'in fikirlerine ilişkin bize ipucu veren diğer bir bilgi ise, onun isyan sürecinde taraftarlarına olan vaadi idi. O, kendisine biat edenlere Kur'ân ve Sünnete dayalı bir yönetim kurmayı vaad etmiştir.⁷² Bu ise, Hz. Hüseyin'in herhangi bir siyasî-sosyal ya da ekonomik amaç için değil de, din temelinde yapılandırılan ve işleyen bir idare kurmak için çalıştığını göstermektedir.

Hz. Hüseyin'in fikirleri ve duruşu dikkatle incelendiğinde, onun olup-bitenler karşısında duyarlı hareket eden bir mü'min olduğu anlaşılmaktadır. Sorumluluk sahibi olan Hz. Hüseyin, haksızlığı/zulmü esas alanlara karşı sözlü ya da fiilî mücadele verilmesi gerektiğini dinî bir zorunluluk olarak görmüştür.⁷³ O, bu düşüncesinin gereği olarak, çevresini bilinçlendirme ve onları doğruya yönlendirmenin gayreti içerisinde olmaya çalışmıştır. Bu durum ise, Hz. Hüseyin'i seven/sevdiğini idda eden ve onu örnek almaya çalışanların, tüm haksızlıklara karşı çıkmaları ve doğrularla beraber hareket etmeleri gerektiğinin zorunluluğuna işaret etmektedir.

Hz. Hüseyin, Ehl-i Beyt'in, mevcut Emevî yönetimine göre iktidara daha çok hak sahibi olduğunu söylemiştir.⁷⁴ Yalnız Hz. Hüseyin burada -muhtemelen- dönemin idarecilerinin özelliklerini ve onların halihazırdaki icraatlarını dikkate alarak, Ehl-i Beyt'in hilâfete daha layık olduğunu belirtmiştir. Yoksa

71 Taberî, V, s. 403; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III, s. 280.

72 Taberî, V, s. 357, 403.

73 Taberî, V, s. 403; İbn A'sem, V-VI, s. 91; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III, s. 280.

74 Taberî, V, s. 402; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III, s. 280; İbn Kesir, s. 157-158.

o, Ehl-i Beyt'i kutsallaştırma, iktidar olma hakkını sadece bu aile mensuplarına tahsis etme ve bunu da nassa dayandırma yoluna gitmemiştir. Belki de dönemin siyasal-sosyal şartları Hüseyin'i bu şekilde düşünmeye zorlamıştır. Zira mevcut idarecilerin dinî hassasiyetleri o dönemde bir eleştiri konusuydu. Buna karşın, Ehl-i Beyt mensuplarının hilafete daha layık oldukları genel bir kanaat idi. Hüseyin de muhtemelen toplumda egemen olan bu kanaati dile getirmiştir. Dolayısıyla Hz. Hüseyin'in Ehl-i Beyt'i ve Ehl-i Beyt adına kendisini iktidara layık görmesi, kabilecilik ya da dinî-siyasî bir mezhepçilik anlamında değildir diye düşünüyoruz. O, belki de din anlayışı ve toplumsal gerçeklikten yola çıkarak, Ehl-i Beyt mensuplarının Ümeyyeoğullarından daha çok hilâfete hak sahibi olduklarını dile getirmiştir. Eğer Hz. Hüseyin iktidarı Ehl-i Beyt'e tahsis etme ve bunu da nassa dayandırma gibi bir iddiada bulunmuş olsaydı, kanaatimizce dönemin âlimleri buna karşı çıkacaklardı. Ancak ilk dönem kaynaklarında âlimlerin Hz. Hüseyin'in bu düşüncesine karşı çıktıklarına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Hz. Hüseyin, dine göre yapılandırılan ve işleyen bir yönetim kurmak istemiştir. Bunu da taraftarlarına açıkça söylemiştir. Bu, Hz. Hüseyin'in mevcut idareyi din dışı gördüğünün ve buna alternatif bir yönetim kurmak isteğinin bir göstergesidir. Dolayısıyla Hz. Hüseyin'in Kerbelâ çıkışının asıl amacı, toplumu yozlaştırdığına inandığı mevcut siyasal yapıyı ortadan kaldırmak ve dine uygun olacağına vaat ettiği bir yönetim kurmaktı diyebiliriz.

4) Günümüzde Kerbelâ ile İlgili Yapılan Anma Programları ve Hz. Hüseyin

Bugün İslam coğrafyasının İran, Irak, Lübnan, Yemen, Bahreyn, Azerbaycan ve Türkiye gibi muhtelif yerlerinde Kerbelâ'yı anma etkinlikleri yapılmaktadır. Bu etkinliklerin; Ehl-i Beyt'in hatırlatılması, tanıtılması ve sevilmesinin yanı sıra, Hz. Hüseyin'e yapılan zulmü hatırlatma ve zulme karşı çıkma şeklinde ortak bir şuurun oluşmasına katkı sağlama gibi güzel bir yanı vardır. Dolayısıyla Kerbelâ etkinliklerinin Hz. Hüseyin'in mesajına uygun yapılması halinde, söz konusu etkinliklerin

Müslümanların ayrışmasına değil de birlikteliğine vesile olması gibi bir ihtimal da vardır diye düşünebiliriz.

Ülkemiz açısından Kerbelâ uygulamaları çerçevesinde şunlar belirtilebilir: Ülkemizde özelde Hz. Ali'yi genelde ise Ehl-i Beyt'i sevenlere Alevî denilmektedir. Her din ve mezhep mensupları arasında olduğu gibi, bu kesim arasında da Kerbelâ ve Kerbelâ etkinlikleri konusunda farklı düşünce ve uygulamalar vardır. Ancak zikredilen kesimin ortak paydası, bunların Hz. Hüseyin'i sevmeleri, Emevî idaresinin Kerbelâ ile ilgili politikasını tasvip etmemeleri, söz konusu politikayı eleştirmek ve Hz. Hüseyin'i anmak için her sene Muharrem ayında birtakım etkinlikler düzenlemeleridir.

Alevî/Bektaşî geleneğinde Kerbelâ şehidleri için 12 günlük muharrem orucunun tutulması ve oruç günlerinde zevk-u sefadan kaçınılması oldukça önemlidir. Hatta bazı Alevî kesimlerinde Muharrem orucunun tutulduğu günlerde su içmek, et ve elma yemek, soğan kesmek, aynaya bakmak, saç taramak, banyo yapmak, tıraş olmak, hayvan kesmek, içki içmek, yaş odun kesmek, nişan-düğün yapmak, cinsel ilişkide bulunmak ... yasaktır.⁷⁵

Alevî kesimde Kerbelâ şehidleri için tutulan 12 günlük Muharrem orucu ile ilgili söylenegelen şu mısralar dikkat çekicidir:

Aşure ayında matem orucu
Onları tutana sevap yazılır
Kerbelâ'da yatan Hasan Hüseyin
Onları ananın gönlü açılır
Birisini tutan hakkını yeter
İkisini tutan günahın atar
Üçünü tutanlar Cennet'e yatar
Engür olmuş hak ceminde ezilir
Dördünü tutana veli dediler
Beşini tutana ulu dediler

75 Okumuş, Ejder, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ*, "Kerbelâ: Hz. Hüseyinle Randevu", I-III, Sivas, 2010, III, s. 169.

Altıyı tutana dolu dediler
Engür olmuş hak ceminde ezilir
Yedisini tutan havada uçar
Sekizini tutana dolu dediler
Dokuzu tutan Cenneti'n dediler
Engür olan hak ceminde ezilir
Pir Sultan Abdalım onunda zahmet
Onbirin tutana indi ırahmet
Oniki tutana nasiptir Cennet
Engür olmuş hak ceminde ezilir.⁷⁶

Emevî iktidarının Kerbelâ politikasını eleştirmek ve Hz. Hüseyin'i anmak için Muharrem ayında önemli etkinlikler düzenleyen diğer bir kesim ise Şiiler'dir. Şiiler açısından Kerbelâ olayı, İslam'ın ve insanlığın kurtuluşunu sembolize eder. Hz. Hüseyin bilinçli olarak kendisini İslam için feda etmiştir.⁷⁷ Şiiler, Hz. Hüseyin ve diğer Kerbelâ şehitleri için göşyaşı dökmeyi sevap olarak görürler. Şiiler tarafından düzenlenen Kerbelâ'yı anma etkinlikleri çerçevesinde matem tutma, siyah giyinme, ağıt yakma, sineye kırbaç vurma, aşure dağıtma, saz eşliğinde mersiye seslendirme, çıplak ayaklarla gezme ve vücudun belden yukarısını çıplak bırakmak gibi uygulamalar söz konusudur. Yine Şiiler, Kerbelâ katliamını canlandırmak için Kerbelâ şehitlerinin naaşlarını (içi saman doldurulmuş koklalar şeklinde) sedyelerle tören alanında geçirirler. Bu koklalar hançer saplanmış ve -kanı temsilen- kırmızıya boyanmış bir halde gösterilirler.⁷⁸

Şiiler'de kerbelâ ile ilgili yapılan etkinlikler çerçevesinde taziyede söylenen şu mısralar dikkat çekicidir:

Yine bu nasıl bir coşgudur halkın içinde
Yine bu nasıl bir ta'ziye, yas ve matemdir

76 Okumuş, III, 168-169.

77 Okumuş, III, 174.

78 Cheraghi, III, 170, 237, 278; Okumuş, III, 171.

Yine bu nasıl büyük bir kalkışdır yeryüzünde
Dünyanın işi ve dünya halkı cümleten karışık içinde
Sanki güneş batıdan doğuyor
Bütün evrenin içinde kıyamet kopuyor
Eğer dünya kıyameti söylesem bile şaşırtıcı değil
Bu genel kalkışdır ki adı Muharrem'dir
Cinler, melekler insan halkına mersiyeler okuyor
Çünkü Âdem'in şerefli evladının matemini oluyor
Yine bu nasıl bir coşgudur halkın içinde
Yine bu nasıl bir ta'ziye, yas ve matemdir halkın içinde.⁷⁹

Dikkat edilirse Hz. Hüseyin'i sevdiğini söyleyen ve Kerbelâ hadisesini lanetlemek için her yıl Muharrem ayında anma etkinliklerini düzenleyenler, sadece ağlamakta, Yezîd'e lanet okumakta ve vücudlarına eziyet etmektedirler. Hatta şiddet içeren söz ve uygulamalar şiddet kültürünü hatırlatmakta ve özendirilmektedir. Ayrıca bu etkinliklerde şekil ön planda olup, Hz. Hüseyin'in kişilik ve fikirlerine ilişkin bir bilgi verilmemekte ve neredeyse bu şekli uygulamalar yer yer Hz. Hüseyin'in mesajına gölge düşürücü mahiyettir. Kanaatimizce eziyetlere dönüşen bu tür etkinlikler çerçevesinde Hz. Hüseyin'in kişiliğine, fikirlerine, onun neden Kerbelâ isyanına giriştiğine ve Müslümanların birlikteliklerinin zorunluluğuna dikkat çekilirse daha doğru ve faydalı olacaktır. Muharrem ayında soğan kesmenin ve sineye kurbaç vurmanın Kerbelâ'yla herhangi bir ilgisi yoktur. Aynı şekilde bu tür davranışların Müslümanlara hiçbir faydası yoktur ve olmayacaktır da ... Dolayısıyla Hz. Hüseyin'in kıyamını içi boş bir takım merasim ve şekillerle dondurmak, Hz. Hüseyin'i doğru anlamadığımızın somut bir göstergesidir diye düşünüyoruz.

79 Cheraghi, Abazar, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ*, "İran'da Kerbelâ-Taziye ve Mersiye", I-III, Sivas, 2010, III, s. 235.

SONUÇ

Kerbelâ hadisesinin mevsûkiyeti konusunda müslümanlar arasında herhangi bir ihtilaf yoktur. Dolayısıyla Kerbelâ'nın yaşanmadığını söylemek ya da onu tartışmaktan korkmak doğru bir yaklaşım değildir. Aynı şekilde Kerbelâ'yı tarih üstü göstermek ve onu mitleştirmek, başta insanların tarih ilminden soğumlarını ve Hz. Hüseyin'i yanlış anlamaları gibi olumsuz bir durumu beraberinde getirebilir. Kerbelâ ile ilgili yapılması gereken, bu tarihî hadiseyi sağlıklı bir şekilde öğrenmek ve ondan ders çıkarmaktır.

Günümüzde yapıldığı gibi, Hz. Hüseyin'in merkezinde bulunduğu Kerbelâ olayını bir kesimle özdeşleştirmek ve Kerbelâ üzerinden farklı mezhep mensuplarını ötekileştirmek, İslâm dini tarihî verilerle çelişmektedir. Çünkü Kerbelâ'nın yaşandığı dönemde, bugün Kerbelâ'yı tekellerine almaya çalışan Şia-Alevilik ve Kerbelâ üzerinden dışlanmaya çalışılan Sünnilik gibi kavram ve oluşumlar henüz yoktu. Ayrıca Hz. Hüseyin sadece belli bir kabile, mezhep ya da siyasi oluşum adına ya da bu yapılar için mücadele etmemiştir. Dolayısıyla Hz. Hüseyin'i belli bir kesimle özdeşleştirmek, Hz. Hüseyin sevgisi ve mesajıyla da örtüşmemektedir diye düşünüyoruz.

Kerbelâ etkinliklerini Müslümanların ayrışması için değil, birlikteliklerinin sağlanması için bir vesile ve imkân olarak değerlendirmeliyiz. Hal böyle iken, bir kesimin kendilerini Hz. Hüseyin'in temsilcisi olarak görüp, kedilerinden olmayanları Yezîd yanlısı olarak görmeleri hem tarihî gerçekler hem de Hz. Hüseyin'in mesajıyla örtüşmemektedir. Bu bağlamda Yezîd'i sevmeyen ve tarih boyunca çocuklarına Yezîd ismini hiç koymamış olan Sünni kesimi Yezîd yanlısı olarak nitelendirmek hem bilimsel hem de ahlaki bir tutum değildir.

Hz. Hüseyin söz ve davranışlarıyla model bir Müslüman olmaya çalışmıştır. O, toplumun kötü gidişatını durdurmak ve iktidarın müsebbibi olduğu yanlış icraatlara engel olmak için Kerbelâ'ya yürümüştür. Başka bir ifade ile Hz. Hüseyin, hayatını, doğruları söyleme/yaşatma ve yanlışlıklara karşı koyma ilkesi doğrultusunda yaşamaya çalışmıştır. Bu yönüyle

o, tüm Müslümanlar için anlaşılması ve örnek alınması gereken bir şahsiyettir. Dolayısıyla onu sevenlerin yapması gereken, onu doğru bir şekilde anlamak, örnek almak ve tanıtmaktır.

Kerbela'yı anma etkinlikleri vesilesiyle Hz. Hüseyin ve bu arada Ehl-i Beyt'in hatırlatılması, gündemde tutulması ve sevilmesini sağlamak, şüphesiz sevindirici bir durumdur. Aynı şekilde Emevî yönetiminin Kerbelâ politikasını eleştirmek, bu politika üzerinden tüm Müslümanları zulme karşı koymaya davet etmek ve haksızlığa karşı koymada ortak bir şuurun oluşmasına katkıda bulunmak Müslümanlar açısından oldukça önemlidir. Ancak Kerbelâ ile bağlantılı olarak Muharrem ayında İslâm'ın meşru görmediği bir takım faaliyetlerde bulunmamak, Kerbelâ etkinlikleri çerçevesinde Hz. Hüseyin'i mitleştirmeye çalışmak, sinelere kırbaç vurmak, böylece şiddeti hatırlatmak ve bunu bir kültür haline getirmeye çalışmak doğru bir düşünce/tutum değildir. Yine Kerbelâ'yı birtakım merasimlerle dondurmak ve içi boş şekillerle sınırlandırmak kanaatimizce Hz. Hüseyin'in misyonuna gölge düşürmekle kalmayıp, Kerbelâ mesajına zarar vermektedir. Kısacası Hz. Hüseyin, sevenlerinden, kendisinin anılmasını değil, anlaşılması ve örnek alınmasını istemektedir.

Kaynakça

- AĞIRAKÇA, Ahmet, *Emevîler Döneminde Kıyamlar*, İstanbul, 1994.
- AHMET CEVDET, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tavârih-i Hulefâ*, I-IV, İstanbul, 1971.
- ALGÜL, Hüseyin, *Kerbela*, İstanbul, 2009.
- , *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ*, "Hz. Hüseyin'in Maruz Kaldığı Faciada Yezid'in Sorumluluğu", Sivas, 2010.
- APAK, Âdem, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, I-III, İstanbul, 2008.
- AZİMLİ, Mehmet, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ*, "Hz. Hüseyin İsyanının Gerekçeleri Üzerine Bazı Mülâhazalar", Sivas, 2010.
- ATEŞ, Ahmet, "Hüseyin b. Ali," İA (MEB), İstanbul, 1948.
- BECAVÎ, Ebû'l-Fadl, *Eyyâmu'l-Arab*, ?, 1940.

- BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahya b. Câbir (ö. 279/892), *Ensâbu'l-Eşrâf*, I-XIII, Beyrut, 1996.
- BUHÂRÎ, Ebû Muhammed b. İsmâil b. İbrahim b. Muğîre (ö. 256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, İstanbul, 1992.
- CHERAGHÎ, *Abazar, Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ*, "İran'da Kerbelâ-Taziye ve Mersiye", Sivas, 2010.
- DEMİRCAN, Adnan, *İslâm Tarihinin İlk Asrında İktidar Mücadelesi*, İstanbul, 1996.
- DÎNEVERÎ, Ebû Hanîfe (ö. 282/ 895), *el-Ahbâru't-Tivâl*, Beyrut, thz.
- DİYARBEKRÎ, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasan (ö. 990/1582), *Târihu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs*, I-II, ?, 1302.
- EBÛ DÂVUD, Süleyman b. el-Eş'âs (ö. 275/888), *Sünen*, I-V, İstanbul, 1992.
- EBÛ'L-FİDÂ, İmâmuddin İsmâil (ö. 732/1331), *el-Muhtasâr fî Ahbâri'l-Beşer*, I-II, I. Baskı, Beyrut, 1997.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, "Hüseyin" DİA, İstanbul, 1998.
- HAMÂDE, Mahmud, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye ve'l-İdâriyye*, ?, 1997.
- HALÎFE B. HAYYÂT (Ö. 240/854), *Târihu Halîfe b. Hayyât*, II. Baskı, Riyad, 1985.
- HASAN, İbrahim Hasan, *Siyasî, Dinî, Kültürel-Sosyal İslâm Târîhi*, I-V, (çev. Sadreddin Gümüş-İsmail Yiğit), İstanbul, 1985.
- HODGSON, M. G. S, *İslâm'ın Serüveni*, (çev. Metin Karabaşoğlu), I-II, İstanbul, 1993.
- İBN ABDİLBERR, Yusuf b. Abdillâh (ö. 463/1071), *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, Beyrut, 2006.
- İBN ABDİRABBİH, Ahmed b. Muhammed (Ö. 327/939), *el-Ikdu'l-Ferîd*, I-VII, Beyrut, 1965.
- İBN ARABÎ, Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Endelûsî (ö. 543/1148), *el-Avâsım mine'l-Kavâsım*, Beyrut, thz.
- İBN A'SEM, Ebû Muhammed Ahmed el-Kûfi (ö. 314/926), *el-Fütûh*, I-VIII, Beyrut, 1986.
- İBN EBÎ'L-HADÎD, Abdulhamid Hibetullah b. Muhammed (ö. 655/1257), *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, I-IV, Mısır, thz.
- İBNÜ'L-ESÎR, İzzuddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed (ö. 630/1232), *el-Kâmil fî't-Târih*, I-IX, Mısır, 1348.
- , *Üsdu'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, I-VII, ?, 1970.

- İBN HABİB, Muhammed (ö. 245/859), *Kitâbu'l- Muhabber*, (thk. Eliza Lichtenstater), Haydarabad, 1942.
- İBN HACER, Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/1448), *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, Lübnan, 2004.
- İBN KESİR, Ebû'l-Fidâ İsmail (ö. 746/1345), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, Beyrut, 1978.
- İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (ö. 276/889), *el-İmâme ve's-Siyâse*, I- II, I. Baskı, ?, 1909.
- , *el-Meârif*, II. Baskı, Beyrut, 1970.
- İBNÜ'L-VERDÎ, *Târîhu İbnü'l-Verdî* (ö. 769/1348), I-II, ?, 1285.
- İSFAHÂNÎ, Ebû'l-Ferec Ali b. Hüseyin (ö. 356/967), *Mekâtîlu't-Tâlibiyyîn*, (thk. es-Seyyid Ahmed Sakar), Kahire, 1946.
- KILIÇ, Ünal, *Tartışmaların Odağındaki Halife Yezid b. Muâviye*, İstanbul, 2001.
- , *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ*, "Kerbelâ Vakası", Sivas, 2010.
- LAMMENS, H. "Hasan", *İA* (MEB) İstanbul, 1948.
- LEWİS, Bernard, *Târîhte Araplar*, (çev. H. Dursun Yıldız), İstanbul, 2000.
- MAKDİSÎ, Mutahhar b. Tâhir (ö. 355/964), *el-Bed' ve't-Târih*, I-VII, Beyrut, 1899.
- MES'ÛDÎ, Ebû'l-Hasen Ali b. Hüseyin (ö. 346/957), *Murûcu'z- Zeheb ve Meâdimu'l-Cevher*, (thk. M. M. Abdulhamid), I-IV, Mısır, 1964.
- NEVİN, A. Mustafa, *İslâm Siyâsi Düşüncesinde Muhâlefet*, (çev. Vecdi Akyüz), İstanbul, 1990.
- OKUMUŞ, Ejder, *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ*, "Kerbelâ: Hz. Hüseyinle Randevü", Sivas, 2010.
- SUYÛTÎ, Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö. 911/1505), *Târîhu'l-Hulefâ*, Mısır, 1952.
- TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Târîhu't-Taberî*, I-XI, (thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim), Kahire, 1119.
- TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa b. Sevre (ö. 279/892), *Sünen*, I- V, İstanbul, 1992.
- ULUDAĞ, Süleyman, *İslâm-Siyaset İlişkileri*, İstanbul, thz.
- VAROL, M. Bahaüddin, *Siyasallaşma Sürecinde Ehl-i Beyt*, Konya, 2004.
- YA'KÛBÎ, Ebû Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb (ö. 297/897), *Târih*, I-III, Necef, 1358.
- YILMAZ, *Hüseyin, Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ*, "Müslümanlar Arasında Ayrılığın Ya da Birlikteliğin Odağında Kerbelâ", Sivas, 2010.

ZEHEBÎ, Şemseddin Muhammed b.Ahmed b. Osman (ö. 748/1374), *Târihu'l-İslâm ve Vefayâti'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm*, (thk. Ömer Abdusselam Tedmurî), I-XXII, Beyrut, 1998.

-----, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I-III, Lübnan, 2004.

ZÜHRÎ, Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah (ö. 124/742), *el-Meğâzi'n-Nebeviyye*, (thk. Süheyl Zekkâr), Dimeşk, 1980.